

GÖÇEBELİĞİN UZAK BİR YANSIMASI OLAN SEMBOİK GÖÇEBELİK KAVRAMININ KAZAKİSTAN'DA GELİŞİM SÜRECİ

Yerleşik uygarlıkların bölgede kurduğu bu hâkimiyet, göçebe toplumların yapısını değiştirmiş ve geçtiğimiz yüzyılda göçebeliğin varlığı yok denecek seviyeye kadar inmiştir. Bu değişim sonucunda oluşan eski göçebe, yeni yerleşik Orta Asya Türk toplumlarının yakın çağdaki göçebelik algısını ve göçebelik üzerine geliştirdikleri yeni tarihsel hafızayı anlatmakta, Kazak-Rus ilişkileri oldukça önemli bir yere sahiptir.

Alparslan Özkan

Doktora Öğrencisi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Uygurlığın oluşum sürecini avcılık-toplayıcılık, göçebelik ve yerleşiklik gibi belirli bir sıraya koymak ve bu sıralama üzerinden toplumların gelişmişlik düzeyini tahlil etmek tartışmaya açık bir konudur. Çünkü maddi kültür birikimi, belirli bir uygarlığı anlama ya da uygarlaşma kavramını açıklama konusunda eksik kalır. İnsanlığın; doğadan korkmak, doğayı anlamak, ona saygı duymak ve en sonunda ona zarar vermemek şeklinde sıralayabileceğimiz kadim düşünce birikimi de, uygarlık seviyesini belirlemek hususunda en az maddi kültür kadar değerlidir.

Bu kadim birikimin değeri, insan merkezci düşünce ve aydınlanmacılıkla yükselen maddi kültür uygarlığı sahasında da anlaşılmaya başlanmıştır. Yeni çevreci ekoller

ve siyasi hareketlerle birlikte uygarlığın büyüklüğü, artık yalnızca zamana karşı yarışan insanlığın geliştirdiği büyük araçlarla ölçülmemekte, bu araçların doğaya verdiği tahribatı önlemek için üretilen çözümler üzerinden de değerlendirilmektedir. Oysa, yerleşik toplumların uygarlık sahasındaki bu yeni gerçeği, birçok göçebe toplumun kadim gerçeğidir. Bu nedenle, göçebe ve yerleşik toplumlar arasındaki çatışma, bir uygar olan ve olmayan kavgası şeklinde değerlendirilmemelidir. Bu iki farklı toplumsal yapı, tarihin birçok döneminde aynı anda var olmuş komşu uygarlıklardır. Ancak siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıklar, bu uygarlıklar arasında çoğunlukla çatışmacı olarak görülen bir ilişkiler ağının kurulmasına yol açmıştır.

Kazakların göçebe yapısındaki asıl büyük kırılma, Sovyetler Birliği dönemine denk gelmektedir. Sovyetler Birliği döneminde gelişen üstün teknoloji ve hedeflenen yeni ideolojik parola, özellikle Stalin döneminde göçebeler ve yerleşikler arasındaki dengeyi yerleşik düzen lehine çevirmiş ve birçok yazara göre bir insanlık felaketi olarak anılan 20 yıllık olaylar silsilesi, Türkistan topraklarında kendi özgün yapısıyla varlığını sürdüren Türk göçebe yapısını neredeyse yok etmiştir.

Bu çatışmacı ilişkinin izleri, göçebe ve yerleşik toplumların birbirlerine karşı geliştirdikleri çeşitli ön yargılarda görülmektedir. Örneğin birçok yerleşik uygarlık algısına göre, göçebeler geri kalmış toplumlardır. Hatta bazı kaynaklarda bu inanış, göçebelerin tam olarak bir insan olup olmadığını sorgulamakta ve onları “ruh yerine bir buğuya sahip kişiler”¹ şeklinde tanımlamaktadır. Anlaşılacağı üzere yerleşiklere göre göçebeler, uygarlaştırılması gereken eksik varlıklardır. Yerleşik uygarlıkların kendi kendilerine yükledikleri bu görev, onlara göçebe uygarlıklara diledikleri gibi müdahale etme ve davranma hakkını da beraberinde getirmiştir.

Diğer yandan, göçebelerin yerleşiklik algısında da benzer ön yargıların olduğu söylemek mümkündür. Göçebelere göre tarım toplumlarının yaşam biçimi köleliğe benzemektedir.² Bu algının temel nedeni, bu iki toplumun toprak üzerinde geliştirmiş oldukları farklı mülkiyet anlayışları ile ilgilidir. Yerleşik toplumların aksine, göçebelere toprak üzerindeki özel mülkiyet hakkı sınırlı bir düzeydedir. Göçebelere genellikle ortak kullanıma açık olan topraklar, tarım toplumlarında özel mülkiyet anlayışıyla birlikte bölünmüş ve şahsi kullanıma sunulmuştur. İşte bu noktada; tarım toplumlarının koruyamadıkları, özel mülke ait bir toprak parçasına olan anlamsız bağlılığı³ göçebelere kölelik olarak yorumlanmıştır.

Bu olumsuz bakış açıları ve toplumsal farklılıklar, iki yaşam biçimi arasında kurulan ilişkiler ağında çeşitli siyasi önlemlerin alınması sonucunu doğurmuştur. Yerleşik toplumlar ve onların kurduğu devletler açısından bu politikaların en dikkat çekenini, göçebelerin kontrol edilemezliği üzerinedir. Kontrol edilemezlik gerekçesiyle yerleşikler, baskın güç oldukları devirlerde göçebe toplumlara iskân etmeye çalışmışlar ve hatta uygulamış oldukları çeşitli kültür politikalarıyla göçebelerin toplum yapısını bozmaya, diğer deyişle yerleşik hayata uygun duruma getirmeye ça-

lışmışlardır. Bu politikalar, göçebeliliğin tarihsel devinimini uyandırmış, iki toplum arasında set koyan “Biz ve Onlar” ayrımı,⁴ göçebe birliği ve düzenini sağlamak amacıyla toplum içinde hâkim düşünce hâlini almıştır.

“Biz ve Onlar” kavramı, göçebe toplumun yerleşik uygarlıklarla arasına çizmiş olduğu keskin bir hattır. Bu hat; genellikle göçebe ileri gelenlerin telkin gücüyle toplumsal birliği sağlamış, göçebe-yerleşik ayrımını güçlendirmiş ve göçebe toplumun dış dünyayla ilişkilerde daha korumacı ve yalıtık bir yol izlemesine aracı olmuştur. Ancak bu dışı kapalı toplum yapısı tarihin birçok döneminde ortadan kalkmış, güçler dengesinin değişmesiyle bu iki toplum arasındaki birbirine üstün gelme yarışı göçebelik-yerleşiklik çatışmasını artırmıştır.

Avrasya özelinde; atın evcilleştirilmesi, at biniciliği, atlı okçuluk gibi maddi kültür değerleri, tarihin birçok döneminde göçebelerin komşu yerleşik uygarlıklara hükmetmesini sağlamıştır. Ancak yerleşik uygarlıkların maddi kültür sahasına getirdiği sürekli yenilikler, uzmanlaşma ve iş bölümü gibi öğretiler, bu dengeyi zaman içinde değiştirmiş ve sonuçta uzmanlaşmaya kapalı ve çoğunlukla hayvancılığın temel geçim kaynağı olduğu göçebe toplumları hükmedilir konuma düşürmüştür. Yerleşik uygarlıkların bölgede kurduğu bu hâkimiyet, göçebe toplumların yapısını değiştirmiş ve geçtiğimiz yüzyılda göçebeliliğin varlığı yok denecek seviyeye kadar inmiştir. Bu değişim sonucunda oluşan eski göçebe, yeni yerleşik Orta Asya Türk toplumlarının yakın çağdaki göçebelik algısını ve göçebelik üzerine geliştirdikleri yeni tarihsel hafızayı anlatmakta, Kazak-Rus ilişkileri oldukça önemli bir yere sahiptir.

Göçebelik-Yerleşiklik Çatışmasında Kazak Örneği ve Rus Devletleriyle İlişkiler

18. yüzyılın başlarında Kazak toprakları, Rusların Türkistan ve Hindistan’a yayılma siyaseti için kilit nokta olarak görülmüştür. I. Petro’ya göre, doğuyla ilişkileri geliştirmek yolunda bu bölgenin fethi anahtar roledir.⁵ Bu doğrultuda, 18. yüzyılın ortalarına kadar bölgede ellinin üzerinde askeri üs inşa edilmiş,⁶ 1748 yılından itibaren Kozaklara bölgeye çiftlikler kurmaları için geçiş kolaylığı sağlanmıştır.⁷ Rusların Kazak topraklarının sınırında izlemiş olduğu bu erken dönem politikaların temel amacı, bölgeyi kontrol altında tutmaktır. Ancak zaman içinde Moskova merkezli bu politikalar, Kazak toplumunun iç yapısına da sirayet etmiş ve II. Katerina döneminde, Çarlık Rusyası’na bağlılığını açıklayan Kazak ileri gelenlerine geniş topraklar verileceği vad edilmiştir.⁸ Genel anlamda göçebelerin yukarıda açıklanan toprak mülkiyeti anlayışına aykırı olan bu politikanın, Kazakların toplum yapısını bozma amacını taşıdığı açıktır. Rus devlet yöneticileri tarafından çok daha uygar bir yaşam biçimi olarak görü-

len yerleşik hayat, bu gibi yöntemlerle bölgede hâkim kılinmaya çalışılmıştır.⁹

Uygulanan benzeri ekonomik politikaları, 19. yüzyılda Rus kültür politikaları takip etmiş, yine II. Katerina döneminde Kazaklar arasında İslam'ın yaygınlaşması için uğraşmıştır. 19. yüzyılın erken döneminde Kazak bozkırlarında hâkim inanç durumunda olmayan İslam'ın,¹⁰ bölgede yayılarak Kazakları yerleşik hayata alıştırmak için uygulanmaya çalışıldığını söylemek doğru olur. Çünkü diğer semavi dinlerde olduğu gibi İslam da, cami ve diğer birçok mimari ve sosyal yapıyla maddi kültüre uygun bir yerleşik hayat düzenini muhafaza etmektedir.¹¹ Yerleşikleşen Kazak toplumunun daha kolay yönetilebileceği sanısıyla uygulanan bu politika, Kazakların şüpheli yaklaşımını sonucunda başarıya ulaşmamıştır.

Çarlık yönetiminin Kazaklar üzerindeki din politikalarının, 19. yüzyılın başlangıcından sonuna kadar sürdüğünü söylemek mümkündür. İslamlaştırma politikalarından sonuç alamayan Çarlık Rusyası, bu yüzyılın sonlarında çeşitli Rus merkezli dizgelerle Hristiyanlığı Kazaklar ve diğer Türk halklarına aşlamak için uğraşmış ve böylece Rus bilincinin ve Ortodoksluğun bölgede baskın güç olmasını amaçlamıştır.¹² Türk halklarının rızasını gözetmeden gerçekleştirilen Hristiyanlaştırma politikası da, zaman içinde kendi rızasıyla İslamlaşan Kazaklar tarafından kabul görmemiş ve yukarıda anılan politikaya benzer bir şekilde başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Çarlık Rusyası döneminde Kazak-Rus ilişkileriyle ilgili bir değerlendirme yapacak olursak, Kazakların göçebe toplum yapısını genel olarak kaybetmediklerini görürüz. Göç yolları üzerinde oluşturulan tahribat ve benzeri göçebelik karşıtı siyasetler, Kazakların toplum yapısını değiştirmemiş ve bu dönemde temel geçim kaynağı olan hayvancılık sürdürülmüştür. Aynı zamanda, Türk göçebe toplumlarının doğal lideri olarak görülen aksakallar, Ruslarla olan ilişkilerde çekimser kalmış ve hatta Rus devletleriyle oluşturulması planlanan yakın ilişki düzenine karşı Kazak hanlarına başkaldırmıştır.¹³ Kazak toplumunun iç yapısında oluşan bütün bu gelişmelerde, göçebe toplumların korumacı ve dış dünyaya karşı yalıtık yapısının sürdürdüğünü görmek mümkündür. 1916 Türkistan İsyanı'nda da göçebe liderler benzer bir direncin oluşmasında önemli görevler üstlenmiş ve Kazaklar ilkel silahlarla Çarlık Rusyası'na karşı mücadele etmiştir.¹⁴

Kazakların göçebe yapısındaki asıl büyük kırılma, Sovyetler Birliği dönemine denk gelmektedir. Sovyetler Birliği döneminde gelişen üstün teknoloji ve hedeflenen yeni ideolojik parola, özellikle Stalin döneminde göçebeliler ve yerleşikler arasındaki dengeyi yerleşik düzen lehine çevirmiş ve birçok yazara göre bir insanlık felaketi olarak anılan 20 yıllık olaylar silsilesi, Türkistan topraklarında kendi özgün yapısıyla varlığını sürdüren Türk göçebe yapısını neredeyse yok etmiştir.

Aslında tarihin birçok döneminde görüldüğü üzere, Sovyet yönetiminin göçebe toplumlara bakışı, Çarlık Rusyası'ninkinden farklı değildir. Göçebe toplum bu dönemde, tümdengelimci bir düşünceyle batı tipi feodal yapıyla kıyaslanmış ve sosyalist düşünceye karşı bir tehdit olarak algılanmıştır. Yine Marksizm'in Asya Tipi Üretim modellemesi üzerinden tümdengelimci bir şekilde yorumlanan göçebe ekonomide, göçebe varlıkların ve liderlerin Kazak toplumu ve benzeri toplumlar üzerinde keyfi bir yönetime sahip olduğu algısı yaratılmaya çalışılmış ve Sovyetlerin bu geri kalmış toplumların kötü kaderini sosyalizmle sağaltacağı vurgusu sıklıkla yapılmıştır.

Aslında batıya özgü bir tarih değerlendirmesinin Kazak ve diğer Türk göçebe toplumlar üzerinde yanlış yorumlandığı, birçok akademisyen tarafından somut tarihsel verilerle dile getirilmektedir. Bu noktada değerlendirilen ilk konu, göçebe toplumlarda da derebeyliklerde olduğu gibi bir vasallık ilişkisi¹⁵ olup olmadığıdır. Bu noktada, yöneten ve yönetilen göçebe boylar arasında böyle bir ilişki olmadığı sıklıkla belirtilmekte ve hatta toprak mülkiyeti konusunda belirli ayrıcalıklara sahip olan göçebe kağanların bu ayrıcalıkları savaş döneminde orduyu doyurmak için kullandığı vurgulanmaktadır.¹⁶ Tarihte, göçebe toplumlarda pek de keskin olmayan yönetici-yönetilen ayrımı ve görece eşitlikçi bu sosyal düzen, Kazaklar arasında 20. yüzyılda da varlığını sürdürmüş ve Sovyetler Birliği'nin Kazak ileri gelenlerini hedef alan politikalarına karşı halkın çoğunluğu ortak hareket etmiştir.¹⁷

Ancak birçok Türkistanlı yazar tarafından dile getirilen sistematik açlık siyaseti,¹⁸ elverişsiz topraklar üzerinde uygulanmaya çalışılan iskân politikası ve kanlı çatışmalar; Kazakların göçebe yapısını yerleşik uygarlığın yeni bir inanç ve idealle kurguladığı Sovyet dünyasında eritmiş ve göçebe Kazakların neredeyse tümü, 1930'lu yılların sonunda yerleşik hayata geçmek zorunda kalmıştır.

Türkistan'da kitlesel göçebe geleneğini sona erdiren bu süreç, Kazaklar ve diğer Türk halkları açısından tarihin acı vesikalarıyla doludur. Bu duruma neden olan en geniş kapsamlı Sovyet siyaseti, Stalin'in 1929 yılında uygulamaya koyduğu kolektifleştirme sürecinde görülmüştür.

Genel anlamda kolektifleştirme; Sovyet rejiminin hayvanlar, topraklar ve diğer ekonomik araçlar üzerinde özel mülkiyeti ortadan kaldırmak düşüncesiyle ürettiği ve bu yolla sanayinin yoğun olduğu şehirlere yeterli gıdayı sağlamayı amaçlayan bir sistemdir. Kazak örneğindeyse bu sistem, zorunlu yerleşikleştirme politikalarıyla birlikte uygulanmıştır. Yerleşikleştirme ve kolektifleştirme politikalarına karşı direnç gösteren Kazakların büyük bir kısmı, elverişli yaşam koşullarına sahip olmayan kolektif çiftliklere gitmeyi reddetmiş, bu alanlara gidenlerin büyük bir bölümüyle tarım ve hayvancılığa elverişsiz doğa şartları

ve yeterli gıda stokunun bulunmaması gibi sebeplerden ötürü, ellerinde hiçbir hayvan olmadan göç etmek zorunda kalmıştır. Özbekistan, Türkmenistan ve Doğu Türkistan gibi çeşitli bölgelere giden Kazaklar, bu göç yollarında hayatlarını kaybetmiştir.¹⁹ Bugün dile getirilen rakamlara göre, hayatını kaybeden Kazakların sayısı neredeyse beş milyondur.

Yaşadığımız Yüzyılda Göçebeliğin Uzak Bir Yansıması Olarak Sembolik Göçebelik Kavramı ve Kazakistan

Yetmiş yıllık Sovyetler Birliği deneyiminin en önemli sonuçlarından biri, yukarıda tarihsel süreci aktarılan kitlesel göçebeliğin sonudur. Kazakların benzer halklarla birlikte gönülsüzce değiştirmek zorunda kaldığı binlerce yıllık toplum düzeni, Türkistan topraklarında derin ekonomik ve toplumsal sarsıntılara yol açmış ve bu sorunlar

yerleşik hayata geçişten sonra da devam etmiştir. Örneğin, Kruşçev'in uyguladığı "Bakir Topraklar Projesi" ile binlerce yıldır hayvancılık için kullanılan geniş Kazak bozkırlarının tarıma açılması ve böylece kısa bir zaman diliminde bölgede birkaç defa değişen Sovyet ekonomi politikaları, Kazakları birçok ekonomik sıkıntıyla karşı karşıya bırakmıştır. Diğer yandan, ortak bir amaç doğrultusunda yaratılmaya çalışılan Sovyet insanı projesinin 20. yüzyılın ilk yarısında baskın bir ortak kimlik olarak karşımıza çıkan Türklük ve yerel kimliklerle olan savaşımları, Türkistanlı aydınlara yönelen kanlı müdahalelerle sonuçlanmıştır. Böylece, Türkistan'daki kitlesel nüfus kayıplarını binlerce aydınının idam edilişi, göçebe toplum düzenindeki büyük bozgunu ise düşünce özgürlüğüne getirilen katı kısıtlamalar izlemiştir.

Peki, yetmiş yıllık Sovyet deneyimi sonrasında bağımsızlığına kavuşan Kazakistan'da göçebelik, bugün toplum olma duygusunun neresindedir? Göçebelige ve ulus kim-

Yetmiş yıllık Sovyet deneyimi sonrasında bağımsızlığına kavuşan Kazakistan'da göçebelik, bugün toplum olma duygusunun neresindedir? Göçebelige ve ulus kimliğine karşı koyulan katı yasaklar, toplum olma duygusunu yaratan tarihsel hafızayı Kazakların aklından tümüyle silmiş midir?

kadar geniş bir alanı konu edinen yakın geçmiş ve geleceğin göçebe kalıtlar bütünüdür. Bu bütün, ulus kimliğinin oluşumunda önemli bir yer edinmiştir.

Verilen bu önemi, 1991 yılı sonrasında başlayan bağımsız Kazakistan'ın ulus inşası sürecinde, göçebe geçmişin birçok açıdan temel alınmasında görmekteyiz. Bu doğrultuda, devleti temsil eden resmi amblemler ve bayrak, göçebe geçmiş esas alınarak oluşturulmuştur. Ulusal semboldeki at figürü ve Kazak bayrağındaki kartal, göçebe geçmişe yapılan bu atıflara iyi birer örnektir.²¹ Böylece, atın evcilleştirilmesi ve biniciliğin keşfiyle²² tarihte büyük bir devrim yaratan Türk halklarının göçebe geçmişi, modern Kazakistan'ın ulusal sembolünde kendine yer edinmiştir. Aynı zamanda, insandan daha iyi bir görüş açısına sahip olduğu için puslu hava şartlarında Kazak ve Kırgızlar tarafından avcılıkta kullanılan kartalın göçebelikle olan yüzlerce yıllık yol arkadaşlığı,²³ Kazak bayrağında varlığını sürdürmektedir. Alıcı kuşlar aracılığıyla yapılan bu avcılık geleneğinin, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye ve benzeri göçebe geçmişe sahip birçok ülkede, günümüzde de devam ettiğini söylemek gerekir.

liğine karşı koyulan katı yasaklar, toplum olma duygusunu yaratan tarihsel hafızayı Kazakların aklından tümüyle silmiş midir?

Bu sorunun yanıtı kesin bir hayırdır. Çünkü kendine özgü göç yolları, ekonomi ve toplum düzeniyle kitlesel göçebelik Kazakistan'da yitirilmiş olsa da; binlerce yıllık büyük göçebe uygarlığın hatırası ve gelenekleri, hem Kazakistan devletini kuranların hafızasında hem de toplumun birçok kesiminde varlığını sürdürmüş ve yeni kurulan devletin ulus inşasında bu hatıralar ve geleneklerden destek alınmıştır. Ortak geçmiş ve hatıraları canlı tutarak belirlenen bu yeni devletin yol haritası, Kazaklığı güçlendirmek amacıyla doğrudan doğruya göçebe geçmişe birçok atıfta bulunmuştur. Bu nedenle göçebeliliğin Kazakistan'da sembolik olarak yaşatıldığını söylemek doğru olur. Sembolik göçebelik²⁰ kavramı da bu bağlamda ortaya çıkar. Sembolik göçebelik; devlet sembollerinden mimari eserlere, siyasi söylemlerden toplumsal düşünceye

Göçebeliliğin Kazakistan'ın ulus inşasında edindiği yer, resmi devlet simgelerinin yanı sıra, mimari eserlerde de görülmektedir. Kazakistan'ın bağımsızlığının 15. yıl dönümünde, bir Türk savaşçısını temsil eden anıt heykel, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın katılımıyla Almatı'da açılmıştır.²⁴ Bu açılış, yalnızca göçebe geçmişe yapılan bir atıf değil, aynı zamanda bu geçmişin Kazak, Kırgız, Oğuz ve diğer birçok Türk halkının ortak geçmişine yapılmış törensel bir vurgudur. Benzeri mimari eserler Kazakistan'ın birçok şehrinin genel dokusunu oluşturmakta, bugünkü adıyla Nur-Sultan kentinde bulunan dev bir çadır yapısı, Bayterek Kulesi ve Kazak Eli anıtı gibi sanat eserleri,²⁵ Kazak göçebeliliğinin kültürel değerlerini günümüze taşımaktadır.

Göçebe geçmiş, Kazakistan'da mimari yapılar, sanat eserleri ve devlet sembollerinde kendini gösterdiği kadar, siyasi söylemlerde de sıklıkla başvurulan bir kaynaktır. Bu bakımdan siyasi söylemler ve kültür politikaları, sembolik göçebelik kavramının incelenmesinde gerekli olan diğer

bir konudur. Kazakistan'ın resmi internet sitesi, Kazak Hanlığı ve Kazakistan tarihini, kadim Türk göçebelerinin kurduğu devletler bağlamında değerlendirmektedir.²⁶ Aynı zamanda Kazakistan'ın devlet adamları, ülkenin demokratikleşme sürecini eski dönemlerdeki kağan seçimlerinden örneklerle açıklamakta, Kazak topraklarındaki demokrasi geleneğinin sürekliliğinin göçebe geçmişle ilişkisinde ısrar etmektedir.²⁷

Yukarıda sayılan özellikler dikkate alındığında göçebe geçmişin, bu geçmişe sahip olan Kazakistan tarafından ulus inşasında sıklıkla kullanıldığı görülür. Ancak bu, sembolik göçebeliliğin yalnızca bir yüzüdür. Çünkü göçebe geçmiş, yalnızca devletin uyguladığı politikalarla yeniden yapılandırılan bir tarihsel hafıza değil, aynı zamanda Kazak halkı tarafından sevgiyle anılan ve birçok geleneğe yaşatılmaya çalışılan ortak istencin ürünüdür.

Bu noktada, göçebeliliğin bir modern dönem yansıması olan sembolik göçebelilik kavramının oluşumunda Kazak halkının etkisi nedir diye sorulduğunda, göçebe Kazakların yüzyıllarca sürdürdüğü 'yedi ata' geleneğinin, Kazakistan'da yeniden canlanan toplumsal pratikleri karşımıza

çıkıyor. Bu geleneğe göre her Kazak, yedi atasını bilmek zorundaydı. Bir evliliğin gerçekleşme ihtimaliyse, kadın ve erkeğin yedi kuşak atası arasında hiçbir ortak ata olmasına bağlıydı. Farklı akraba grupları arasında gerçekleşen, yedi ata geleneğinin temel alındığı bu evlilik biçimi, birbirine yabancı olan Kazaklar arasındaki akrabalık bağlarının sıklaşmasını sağlamakta, böylece dış dünyayla ilişkilerde kapalı bir kimliğe sahip göçebe Kazakların toplum içi ilişkiler ağı genişlemekteydi.²⁸

Akrabalık ve soybağlarının kentli toplumlara göre çok daha önemli olduğu göçebe toplum yapısı dikkate alındığında bu geleneğin, göçebe toplum sisteminin soya dayanan bütün niteliklerinin bir özeti olduğu görülür. Sovyetler Birliği döneminde unutulmaya yüz tutmuş bu gelenek, bağımsızlık sonrası Kazakistan'da, ücretsiz dağıtılan ve içerisinde soy haritalarını barındıran kitapçıklarla yeniden diriltilmeye çalışılmış ve halk bu politikaya sahip çıkmıştır.²⁹ Bu durum, bir yandan devletin göçebe gelenekleri uyandırmaya çalıştığını, diğer yandan ise bu duruma gönüllü olan Kazakların göçebe geçmişlerine verdikleri önemi kanıtlar niteliktedir. Sembolik göçebelilik, işte bu iki istencin ortak paydasıdır.

Sonuç

Marx'ın ifadesiyle "katılaştıran her şeyin buharlaşması," modernitenin ve modernleşmenin özüdür.³⁰ Bu ifade; resmi kurumlardan geleneksel örgütlere, din kurallarından kadim öğretilere kadar toplumun bütün sınıf ve katmanlarına yerleşmiş yapı ve normların sönmeyeceği ve değişeceğine dair bir kanının ürünüdür. Gerçekten de birçok katı norm ve yapı değişmekte ve çağımızda bu değişim, maddenin fazları arasındaki kuralı bir başkalaşım ile sürekli hâle gelmektedir. Sovyetler Birliği'nin sosyalist ve Çarlık Rusyası'nın uygarlaştırma adı altında oluşturdukları 300 yıllık göçebe karşıtı politikalar bu açıdan değerlendirildiğinde; göçebeliliğin katılaştıran atları, okları, göç yolları ve bütün özgün ekonomi yapısıyla Türkistan'dan

buharlaştığını görebiliriz. Peki, semboller ve çeşitli kültür öğeleriyle ilgili de aynı şeyi söyleyebilir miyiz?

İşte bu noktada, sembolik göçebelik kavramı karşımıza çıkar. Göçebe geçmişe karşı duyulan büyük saygı, geleneklerin canlandırılması için üretilen kültür politikaları ve inşa edilen taşınan yapılar; buharlaşan göçebeliliğin kıymetli izlerini hiç olmazsa yoğunlaştırmış ve modern Kazakistan'ın yeni devlet ve ulus geleneğiyle bütünleştirmiştir. Bu bağlamda, göçebe öğelerin ve simgelerin Kazakistan'da hâlihazırda varlığını sembolik göçebelik kavramıyla tanımlamak mümkündür. 300 yıllık yıldırı politikalarına rağmen göçebelik, bugün Kazakistan'da varlığını hâlâ sembolik olarak sürdürmektedir.

Sonnotlar

- Morrison A. (2015): 400. Peasant Settlers and the Civilising Mission in Russian Turkestan: 1865-1917. *The Journal of Imperial and Commonwealth History* (Vol. 43-No.3)
- Barthold W. (2006): 3. Türk-Moğol Ulusları Tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Khazanov A. M. (2015): 271. Göçebe ve Dış Dünya. İstanbul: Doğu Kütüphanesi
- a.g.e. s. 316
- Ziyayev H. (2007): 58. Türkistan'da Rus Hakimiyetine Karşı Mücadele. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Kendirbay G. (1997): 487. The National Liberation Movement of the Kazakh Intelligentsia at the Beginning of the 20th Century. *Central Asian Survey* (Vol.16-No.4)
- a.g.e.
- Sabol S. (2003): 236. Kazakh Resistance to Russian Collectivization: interpreting the Kenesary Kasymov Revolt 1837-1837. *Central Asian Survey*. (Vol. 22-No. 2-3)
- a.g.e. s. 28.
- Golden P. B. (2014): 353. Türk Halkları Tarihine Giriş. İstanbul: Ötügen Yayınevi
- Özkan A. (2020): 78. The Effect of the Nomadic/Settled Contradiction on the Transformation of the Kazakh Identity: A Re-interpretation. ODTÜ Yüksek Lisans Tezi
- Dowler, W. (1995): 521. The Politics of Language in Non-Russian Elementary Schools in the Eastern Empire. *The Russian Review*, 54-4.
- Sabol S. (2003): 28. Russian Colonization and the Genesis of the Kazakh National Consciousness. Great Britain: Anthony Rowe Ltd
- Sokol E. D. (1954): 106. The Revolt of 1916 in Russian Central Asia. USA: John Hopkins Press
- Vasallık ilişkisi: Ortaçağ Avrupası'nda, timâr (feudum) sahibi olarak efendisine tâbi olma durumunu niteleyen feodal bir anlam kazanmıştır. Kendinden daha güçlü bir beyin korumasını kazanan vasal, bunun karşılığında savaşlarda efendisinin yanında yer almak gibi silâhlî ya da diplomatik hizmetleri yerine getirmek zorundaydı. (Papp S. (2012): 531-534. Vasal. *İslam Ansiklopedisi*(42. Cilt). 21 Ağustos 2021 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr> adresinden erişildi.)
- Detaylı bilgi için bkz. Khazanov A. M. (2015). Göçebe ve Dış Dünya. İstanbul: Doğu Kütüphanesi
- Olcott M. B. (1995): 169. *The Kazakhs*. (2nd Ed.). California: Hoover Institution Press
- Detaylı bilgi için bkz. Yeni Türkistan'dan Seçilmiş Makaleler: Türk Dünyasında Alfabe Meselesi. Ankara: Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı
- Özkan A. 31 Mayıs'ta Kazakistan'ı Anlamak. (2021, Haziran 14). 21 Ağustos 2021 tarihinde <https://avim.org.tr/tr> adresinden erişildi.
- Özkan A. (2020): 69. The Effect of the Nomadic/Settled Contradiction on the Transformation of the Kazakh Identity: A Re-interpretation. ODTÜ Yüksek Lisans Tezi
- State Symbols of the Republic of Kazakhstan. 13 Aralık 2019 tarihinde <http://mfa.gov.kz/> sitesinden erişildi.
- Özkan A. (2020): 69. The Effect of the Nomadic/Settled Contradiction on the Transformation of the Kazakh Identity: A Re-interpretation. ODTÜ Yüksek Lisans Tezi
- Güngör A. (2014): 321. Kırgızlarda Kartalla Avcılık Geleneği. A.Ü. Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (51. Sayı)
- Kuzio T. (2002): 258. History Memory and Nation Building in the Post Soviet Colonial Space. *Nationalities Papers* (Vol. 30-No. 2)
- Manassova M. M. Zholdubayeva A.K. Mukhanbet A.A. Bolysova K.M. Altybassarova M.A. (2016): 4-5. The Architectural Images of Capital City in the Context of the National Independence of Kazakhstan. (Vol. Special Issue-No. 53:10)
- History Of Kazakhstan. <http://mfa.gov.kz/> adresinden 13 Aralık 2019'da erişildi.
- Omelicheva M. Y. (2015): 75. Democracy in Central Asia. University Press of Kentucky
- Kozgambayeva G. Yegizbaeva M.Urazbayeva A. (2021): 48. Kazak Kültüründe Yedi Ata Kavramı ve Yedi Kuşağa Kadar Evliliğin Yasaklanması Geleneği. *Milli Folklor Dergisi*. (17/129)
- Privratsky B. G. (2001): 117. Muslim Turkistan: Kazakh Religion and Collective Memory. Great Britain: Curzon Press
- Berman, M. (2009): 27. Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor. İstanbul: İletişim Yayınları